

և և մարդկութեան պատմութեան ընկերացած շարք մը աստուածային միջամտութեանց և յայտնութեանց զաղափարը: Ումանք կ'ընդունին, արդարեւ, զարգացում մը՝ աշխարհի պատմութեան և մարդկային գիտակցութեան մէջ, և և կ'ընդունին թէ այդ յառաջդիմութիւնը համաձայն է անտեսանելի Արարչին գիտաւորութեան. բայց չեն ընդունիր որ նա որ և է կերպով միջամտելու կ'ըլլայ անոր: Այդ յառաջդիմութիւնը կատարուելու համար, կը խորհին անոնք, բաւական է գործադրել միայն այն բնական կարողութիւնները, որոնցմով Աստուած սկիզբէն օժտած է զմեզ. ինչպէս, բանականութիւնը, գիտակցութիւնը և կամքը: Այս ձիւրքերուն շնորհիւ, մարդը կոչուած է ինքնաբերաբար յառաջդիմել: Բնական կերպով մը իր ծանօթութիւնները կ'աճին, իր բարոյական ծանօթոյքները կը գտնուին, կամքը կ'ուղղուի, ու յառաջդիմութիւնը կը կատարուի ինքնիրեն, առանց որ ասոր համար աստուածային ուղղակի միջամտութեան պէտք ըլլայ:

Ումանք կը զիջանին աստուածային որոշ գործակցութեան մը հարկին, բայց այս վերին գործակցութիւնը յարակից և զուտ ներքին բան մը կը համարին: Կը մտածեն թէ անսահման Հոգին մարդկային հոգին կը պահէ և կը մղէ իր յառաջդիմութիւններուն մէջ, հետզհետէ անոր մէջ բողբոջեցնելով սերմերը ճշմարտութեան և սրբութեան, զորս կանխաւ դրած է անոր մէջ, ու միեւնոյն ատեն ուղղելով արտաքին զէպքերը, անոնց գործակցել տալու համար մարդկութեան իմացական ու բարոյական զարգացումին:

Շարունակելի

Կ. Ա. Մ.

Ս. Կ Ի Ի Ե Ղ Ի Թ Ո Ւ Ղ Թ Ը

ԱՌ ԿՈՍՏԱՆԴ ԿԱՅՍՐ

Անոնց համար՝ որ կը փափարին աշխարհաբարի վերածուած ձեռով ունենալ երևման Խաչին Կիրակին կարգացուած Կիրեղ եպիսկոպոսին թուղթն առ Կոստանդ կայսրն. ներկայս կը գրուի հոս ի զիւրութիւն:

Աստուածասէր և բարեպաշտ Կոստանդ օգոստափառ թագաւորին՝ երուսաղէմի Կիրեղ եպիսկոպոսէն ողջոյն խնդալից:

Վայելուէ է որ ես քեզի ուղղեմ և գուն ընդունիս այս առաջին նամակը զոր երուսաղէմէն կը գրեմ քու աստուածասէր թագաւորութեանդ: Շողովական խօսքերով չէ որ լեցուած է ան, այլ աստուածաստեօական իրողութեան մը ազդարարութեամբ: Գեղեցիկ շարադրութիւն և հարտասանական իմաստներ չէ որ կը պարունակէ ան, այլ սուրբ աւետարանիչներէն կանխաձայնուած և վկայուած բաներու ճշմարտութիւնը:

Շատեր իրենց ունեցած պէտքէս թանկագին և շողջողուն քարերով կազմուած ոսկեհուռ պրահներով կը փառաւորեն քու պատուական գրութիւնդ. իսկ մենք ոչ թէ երկրէն հանուած բաներով կ'ուղղենք պսակել զքեզ, վասնզի երկրաւոր ընծայաբերութիւնները երկրը միայն կ'ունենան իրենց նպատակ, այլ քու աստուածասէր թագաւորութեանդ օրով հոս երուսաղէմի մէջ տեղի ունեցած աստուածային զօրութեան գործերը կը փութանք իմացել քու բարեպաշտութեանդ: Ոչ թէ՛ որպէսզի անգիտութեան զաստուածագիտութեան գառ— ինչու որ գուն արդէն քու բարեպաշտութեանդ ուրիշներուն կը սորվեցնես այդ մասին — այլ որպէսզի քու զիտցած բաներուդ մէջ աւելի հաստատուիս, և քու թագաւորութեանդ նախկին վիճակը յիշելով՝ երկնային պսակներով պատուուիս Աստուծոյ, և սորվիս ամենաթագաւոր Աստուծոյ՝ իրեն վայելուէ շնորհակալութիւն մատուցանել, և, թշնամիներուդ վրայ մեծամեծ յաղթութիւններով քաջալերուած, Աստուծոյ իրապէս սիրելի ընծայես քու թագաւորութիւնդ:

Ասոր համար է որ Տէրը քու օրովդ ալ ահա հրաշքներ կը գործէ: Վասնզի, ինչպէս որ քու աստուածասէր և երջանկայիշատակ հօրդ, Կոստանդիանոսի ատեն, Աստուծոյ շնորհիւ երուսաղէմի մէջ գտնուեցաւ փրկարար խաչափայտը, ու սուրբ տեղերը իրենց մէջ ծածկուած այն որութիւնը պարգեւեցին անոր որ սրտագին բարեպաշտութեամբ փնտռեց զայն, նոյնպէս, քու օրովդ ալ, ո՛վ ամենաբարեպաշտ Տէր թագաւոր, Աստուծոյ երկրաշուք լեցուած այն հին բարեպաշտութիւնը նորոգուած ըլլալով, այս անգամ սակայն ոչ թէ երկրի՝ այլ երկնքի վրայ տեսնուեցաւ հրաշքը, ու մեր Տէր Յիսուս

Քրիստոս փրկչին եւ Աստուծոյ միածին որդւոյն լուսանշոյլ խաչը, որ մահուան դէմ յաղթութեան խորհրդանշանն է, ճառագայթափայլ եւրեցաւ Երուսաղէմի վրայ: Որովհետեւ Պէնտէկոստէի այսինքն Յիսնանց օրերուն, օրուան ժամը երկբին, ամենայաղթ խաչը, յոյսով ձեւացած, երկնքի վրայ, սուրբ Գոգոթթայէն մինչեւ Զիթենեաց սուրբ լեռը երկարած կը տեսնուէր ցոլացիկ: Ոչ թէ միայն մէկ երկու հոգիներու երեւցաւ անիկա, այլ ամբողջ սուրբ քաղաքիս ժողովուրդին: Ոչ թէ վաղանցուկ կերպով և առաջօք տեսիլի պէս, այլ երկար ատեն տեսնուելով երկնքի վրայ, ու իր բոցաճաճանջ փայլումովը արեւուն ճառագայթներուն յաղթելով, վասնզի ինք պիտի յաղթահարուէր անոնցմէ, եթէ արեւգակէն աւելի զօրաւոր չը ցուցնէր իր ճառագայթները: Այնպէս որ ամէնքը առհասարակ, սուրբ քաղաքիս ամբողջ քաղմութիւնը, տղաքներ ու ձեռեր, այրեր ու կիներ, և ամէն հասակի պատկանողներ, նոյնիսկ աղչիկներ, բնիկներ եւ օտարներ, քրիստոնէաներ և ուրիշ տեղերէ եկած ազգեր, ամէնքն ալ աստուածատեսութեան սուրբ երկնիւղով և ուրախութեամբ համակուած, սուրբ եկեղեցին վազելով, կարծես մէկ քերանով՝ Աստուծոյ սիրագործ Միածին Որդին կ'օրհնարանէին: Ու այսպէս, փորձառարար և իրապէս տպացուցեցաւ թէ քրիստոնէից ամենաբարեպաշտ հաւատքը, ոչ թէ իմաստասիրական վրաստելով՝ այլ նաև սուրբ հոգիին զօրութեամբն ու յայտնութեամբը կը հաստատուի, ոչ միայն մարդոցմէ կը պատուուի, այլ նաև երկնքէն՝ Աստուծոյմէ կը վկայուի:

Արդ, որովհետեւ մենք Երուսաղէմ քանակներս այդ սքանչելիքը ոչ թէ ուրիշներէն լսեցինք այլ մեր աչքերովը տեսանք, Թագաւորաց Թագաւոր Աստուծոյ եւ իր Միածին Որդիին մատուցինք՝ պատշաճ կերպով՝ մեր շնորհակալութեան երկրպագութիւնը, եւ տակալին պիտի մատուցանենք: Զեր աստուածասէր Թագաւորութեան համար եւ սուրբ տեղեաց մէջ հանդիսաւոր ազօքները ըրինք և դեռ պիտի ընենք: Եւ որովհետեւ արժանի էր որ այս երկնային աստուածատեսութեան համար լուսութիւն չպահէինք, և աւետիկներ զայն ձեր աստուածասէր բարեպաշտութեան, այս պատշաճ վրաստելի անազրեւուն այս գիրք: Ուրպէսզի բոլրապէս յարգէն ունեցած հաւատարիկ հաստատուն եւ բարի հիման վրայ — որ Աստուծոյմէ քեզի տրուած գիտութիւնն է —, Յիսուս Քրիստոսով աւելի հաստատուն կերպով շինուած յոյսն ալ լընդունելով՝ քաջալերուելիս, և ամէն առաքինական սովորութիւններով տոգորուած, խաչին յաղթութեան նշանը քեզի զօրապիգ ունենաւ՝ իրիւ Աստուծոյ, և պարծանաց պարծանք համարիս զայն քեզի, քեզի հետ ունենալով երկնքը երեւցած նշանը, որուն ձեւը մարդոց ցոյց տուած ատեն կարծես երկնք ինքն իսկ պանծաց:

Բայց պէտք է գիտնալ, ո՛վ աստուածասէր Թագաւոր, թէ այս հրաշքը մարգարէներէն նախագուշակուած և աւետարաններուն մէջ աւան-

դուած Յիսուսի սուրբ բառերովը արդէն նկարագրուած իրողութիւնն է, որ այս անգամ կատարուեցաւ, եւ անշուշտ ապագային ալ պիտի կատարուի յաճախ՝ Վասնզի, Փրկիչը, Մատթէոսեան Աւետարանին մէջ հանդերձնալ իրաց գիտութիւնը իր երջանիկ աշակերտներուն պարգեւած ատեն, անոնց և իրենց հետ եղողներուն խօսելով յայտնապէս նախաձայնելով կ'ըսէր. «Եւ յայնժամ երեւեսցի նշան որդւոյ մարդոյ յերկին»։ Եթէ բանաս աւետարանի աստուածային գիրքը, այնտեղ պիտի գտնես այս մասին առաջուց ըսուած վկայութիւնները: Բայց սըրտագինս կը փափաքեմ որ ամէն բանէ առաջ հոգեհոսն ժողովութեամբ նայիս մեր Փրկչէն յառաջաձայնեալներուն մասին հոն գրուածներուն վրայ. հակառակ աղղկցութիւններէ չտարուելու համար, երկնիւղած զգուշութեամբ պէտք է կարգալ զանոնք:

Այս իմ անգրանիկ նամակս, ո՛վ աստուածասէր Թագաւոր, Երուսաղէմէն քեզի զրկելով, իրիւ հարազատ եւ ամենաբարեպաշտ մտերիմի մը կը խօսիմ քեզի, և իրիւ մեզի հետ երկրպագողի Աստուծոյ Միածին Որդւոյն և մեր Փրկչին, որ, ըստ աւետարանական աւանդութեան, Երուսաղէմի մէջ կատարեց իր փրկութեան մատակարարութիւնը: Որ այստեղ ոտնակոխ ըրաւ մահը, եւ իր պատուական արևնովը շնչեց եւ սրբեց մարդոց մեղքը, և իբր Աստուած, կեանք և անապականութիւն եւ հոգեւոր եւ երկնային շնորհք պարգեւեց բոլոր իրեն հաւատացողներուն:

Ամենաթագաւոր Տէրը, որ տուիչ է ամէն կերպ բարութեանց, թող պահպանէ զքեզ զօրութեամբ և շնորհօք, և ա՛լ աւելի մեծամեծ բարեպաշտութեան գեղեցիկ գործերով, և զարքարէ Թագաւորական հարազատ թաղը՝ զաւակներու քաղմացումով, եւ, ի պարծանս քրիստոնէից եւ համայն աշխարհի, երկար եւ բազում տարիներու խաղաղութեամբ պահէ զքեզ ամբողջ ընտանիքովդ: Եւ ամէն մասամբ զարգաբերով զքեզ վարքով, եկեղեցիներու հանդէպ քաղցրութեամբ, և կայսերական իշխանութեան վայելուչ մարդասիրութեամբ, երկարամեայ անդորութեամբ, ամենուն շնորհէ զձեզ ամբողջ տունովդ հանդերձ, ո՛վ աստուածասէր և օգոստափառ Թագաւոր: Ո՛ղջ լեր Աստուծոյ:

